

UDK: 16(510):81'37(510)
COPYRIGHT ©: JANA S. ROŠKER

Kitajska strukturna semantika: primer klasične analogije

Jana S. ROŠKER*

Povzetek

Sklepanje po analogiji predstavlja logično metodo, ki je bila v kitajski antiki zelo razširjena. Pričujoči članek se osredotoča na element semantičnega oziroma aksiološkega vrednotenja, ki je pomenil eno temeljnih iztočnic specifične starokitajskih analogizmov. Avtorica izhaja iz predpostavke, po kateri je osredotočenost na vsebinsko, in ne toliko na formalno strukturo stavkov pomembna posebnost klasične kitajske logike, ki omogoča njeno aplikacijo na primere iz konkretne etične, politične in družbene stvarnosti.

Ključne besede: semantika, klasična kitajska logika, analogizmi

Abstract

Analogical inferences represent a logical method that was very common in ancient China. The present article is focused upon the element of semantic and axiological evaluation which served as one of the basic approaches in classical Chinese analogies. The author follows the presumption, according to which the focus upon essentials instead of upon formal structures of sentences represent an important characteristics of classical Chinese logic. Its application is possible on concrete ethical, political and social issues.

Keywords: semantics, classical Chinese logic, analogies

1 Uvod

Tradicionalni kitajski model analogije predstavlja osnovni tip specifično kitajske logike. Pri tem gre namreč za poseben tip strukturno relacijskega mišljenja.

* Jana S. Rošker, prof. dr., predstojnica Oddelka za azijske in afriške študije, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani. E-mail: jana.rosker@guest.arnes.si

Relational reasoning, including the distinctively human capacity to see analogies between disparate situations, requires the ability to mentally represent and manipulate the relationships among concepts (Knowlton in Holyoak 2008: 1005).

2 Značilnosti sklepanja po analogijah

Že najzgodnejši kitajski izobraženci so to metodo pogosto uporabljali, jo raziskovali in razvijali, ter jo postavljali v službo najrazličnejših ideologij. Sklepanje po analogiji temelji na strukturni podobnosti obravnavanih objektov. Tovrstno sklepanje je osnovano na identičnosti dveh vrst (ali tipov) stvari, ki razpolagajo s skupnimi lastnostmi. Opredelitev tovrstne identičnosti omogoča deduktivni sklep, po katerem sta lahko ta dva tipa (oziroma ti dve vrsti) objektov identična tudi v ostalih lastnostih. Če imamo torej dva objekta (A in B), ki razpolagata z vrsto skupnih lastnosti (kot npr. P_1, P_2, \dots, P_n) in ima objekt A lastnost q , potem lahko po analogiji sklepamo, da ima tudi objekt B isto lastnost q . (Cui in Zhang 2005: 26)

V tovrstnih sklepih torej premise niso nujno povezane s sklepom. Povezava med predpostavkami in sklepom sodi torej v sfero možnosti oziroma verjetnosti, zato sodijo tovrstna sklepanja med verjetnostna. Kljub temu jih lahko uvrstimo med znanstvene metodološke postopke. Osnovni predpogoji znanstvenih demonstracij so namreč razjasnitev izvora določenega znanja, njegova logična nujnost in dokazljivost samega prikaza (p.t. 29). V klasični kitajski logiki so izpolnjeni vsi trije predpogoji. Kitajski analogizmi namreč niso bili osredotočeni zgolj na formo brez upoštevanja njene vsebine. Ta specifična značilnost je predstavljala osnovo družbene aplikacije njenih izhodišč, ki se je izražala v logično utemeljenih interpretacijah etičnih, političnih in družbenih vprašanj.

There is an objective link between logic and culture which cannot be trifled with. This link manifests itself as cultural bounded restrictions on logic rather than as the influence of logical thought upon culture. Thus, any logic tradition can only be understood in the framework of the history and culture, in which it came into being. Chinese logic tradition is no exception to this rule: if we want to understand the Chinese method of analogisms, our interpretations have to take into consideration specific social and cultural circumstances of the pre Qin era, in which the foundations of specific Chinese logical thought came into being. (p.t.)

Že dolgo je znano, da predstavlja sposobnost evalvacije dojetih podobnosti med različnimi objekti *sine qua non* vsakršne biološke kognicije, ki opredeljuje takorekoč vsak kognitivni proces od pavlovskih pogojnih refleksov preko spoznavanja objektov in njihove kategorizacije pa vse do induktivnega sklepanja. Za razliko od živali pa ljudje seveda nismo omejeni na takšne evalvacije podobnosti med objekti, ki temelje zgolj na zaznavi. Ljudje torej podobnosti ne dojamemo zgolj takrat, ko zaznamo, da sta dva fizična stimulansa enaka oziroma podobna, temveč lahko spoznamo tudi enakost oziroma podobnost dveh idej, mentalnih stanj, slovničnih konstrukcij, ali dveh vzročno povezanih logičnih relacij. Celo predšolski otroci lahko brez težav vidijo, da je zveza med ptičem in njegovim gnezdrom podobna zvezi med psom in njegovo utico, četudi si oboje na pogled ni niti malo podobno (Penn, Holyoak in Povinelli 2008: 111).

Možnost sklepanja po analogiji¹ temelji na predpostavki, po kateri je resničnost organska celota, katere posamični deli so med seboj povezani in razpolagajo s podobnimi oziroma enakimi lastnostmi, funkcijami ter z vzajemno združljivimi strukturami. Sklepanje po analogiji predstavlja eno temeljnih oblik redukcijskih sklepov in je pomembno spoznavno sredstvo, ki lahko služi pridobivanju znanstvenih hipotez. Struktura je osrednjega pomena za sklepanje po analogijah, kajti procesi tovrstnih kognitivnih metod potekajo tako, da se iz določenega (obravnawanega) področja ali vidika resničnosti, ki ga poznamo, ustvari model, s pomočjo katerega lahko spoznamo neko drugo področje ali vidik iste resničnosti, ki je s prvim povezan preko enakih lastnosti ali struktur, katere opredeljujejo dani model².

Computational models of analogy have placed major emphasis on the role of structural parallels between relations in the source and target. The importance of formal structure provided the basis for Gentner's (1983) structure mapping theory, which has been implemented in the structure mapping engine. (Lee in Holyoak 2008: 1112)

¹ Lat.: ratiocinatio per analogiam.

² Kot zgodovinski primer za strukturno združljivost, na kateri temelji tovrstno sklepanje, lahko navedemo na primer ustvarjanje prvih modelov atoma v Evropi na začetku dvajsetega stoletja. Ti modeli so temeljili na predpostavki, po kateri se elektroni z negativnim nabojem po krožnih ali eliptičnih tirih premikajo okrog atomskega jedra, ki ima pozitivni naboj. Tako lahko vsak atom opišemo kot neke vrste mikrokozmični sončni sistem. Ta predpostavka je bila osnovana na analognem sklepanju (Elliot 1999: 34): Coulombov zakon, ki podaja, kako sila med dvema točkastima električnima nabojema pojema z razdaljo, je strukturno povezan z Newtonovim gravitacijskim zakonom, iz česar zopet izhajajo Keplerjevi zakoni o tirih planetov.

V luči predpostavke, ki predstavlja jedro pričujoče knjige in po kateri je kitajska epistemološka tradicija opredeljena s strukturnim dojetjem in mišljenjem, nikakor ni naključje, da se je metoda sklepanja po analogiji že v kitajski antiki uveljavila kot osrednji in najpomembnejši model logičnega sklepanja.

3 Posebnosti kitajskega sklepanja po analogijah

Kitajski model sklepanja po analogiji pa se v določenih pogledih bistveno razlikuje od indijskega ali grškega.

In the worldwide history of logic we can find three most important traditions of logical thought, namely the Greek, the Indian and the Chinese logic tradition. These different traditions have similarities as well as particularities. They all proceed from the same basic contents and all of them developed specific forms of inferences. Their differences result from different social conditions and cultural backgrounds, which they depended on and which they were restricted by. So each of them developed its own particularities. The major aspect of these particularities is connected to their respective dominant form of inferences. (Cui in Zhang 2005: 25)

V starogrški, aristotelijanski logiki se je razvilo sklepanje po tridelni argumentaciji. V klasični indijski logiki je prevladala petstopenjska metoda, iz katere se je razvil tristopenjski model (p.t.). Analogizem kot osrednja metoda sklepanja pa je značilna za kitajsko tradicijo predqinskega obdobja. Četudi so nekateri teoretiki mnenja, da je kitajski, predvsem moistični³, analogizem popolnoma enak grškemu tridelnemu sklepanju oziroma tri-stopenjski metodi, pa ta predpostavka še zdaleč ni dokazana in ima zato v akademskem svetu precej nasprotnikov. Tako je Hu Shi 胡適 že na začetku dvajsetega stoletja kritično izpodbijal stališče raziskovalca klasične kitajske logike Zhang Binglina 章炳麟, po katerem naj bi moisti razvili tridelno argumentacijo. Hu je zagovarjal mnenje, po katerem naj bi pri moističnih teorijah šlo prej za teorijo vzročnosti, kot za dedukcijo (p.t.).

³ Četudi se ta šola v slovenskem pravopisu navaja kot mohistična, gre pri tem za izraz, prevzet iz Wade Gilesove transkripcije. Pinyinjska transkripcija istega pojma (Mo jia 墨家) se pravilno zapisuje kot moistična šola.

Tan Jiepu 譚戒甫, denimo, pa sodi k filozofom, ki so zagovarjali nasprotno stališče, namreč tezo, po kateri naj bi bila moistična argumentacija enaka indijski. Med teoretiki, ki so najbolj zagrizeno izpodbijali to tezo, je bil profesor tradicionalne kitajske logike Wen Gongyi 溫公頤:

The Moist Argumentation, written by Tan Jiepu is full of presumptions, according to which the Moist type of inference was basically same as the ones, that can be found in the Western and in the Indian logic. I don't think such comparison can embrace the essence of the Moist logic of argumentation. ...But logic as an instrument of reasoning is closely linked to linguistic structures. Since different languages are defined by different historical and cultural characteristics, the structures and classifications of different types of logic can not be the same either. (*Zhongguo luoji shi jiaocheng* 1983: 115)

Značilnosti analogije izvirajo iz splošnih specifičnih posebnosti klasične kitajske logike, katere je opredelil že Hu Shi 胡適 (1891–1962), ki je o tem zapisal:

法式的（Formal）的一方面，自然遠不如印度的因明和歐洲的邏輯，……有學理的基本，卻沒有形式的累贅。

Formalni vidik kitajske logike je očitno precej manj pomemben kot v antični indijski ali evropski logiki... (Kitajska logika) je v bistvu bolj teoretske kot formalne narave. (Hu Shi 1983: 154–155)

Dejstvo, da so bili antični kitajski logiki bolj osredotočeni na vsebino kot na formo, vsekakor predstavlja osrednjo posebnost, ki opredeljuje specifično tovrstnih kitajskih diskurzov. Zаметke tovrstnega mišljenja, ki pa se kasneje v evropski logični tradiciji niso razvijali naprej vse do novih tez v filozofiji jezika, ki so se pojavile v zgodnjem dvajsetem stoletju, najdemo tudi v klasični starogrški logiki, zlasti v Aristotelovih delih. Tako tudi moderni kitajski epistemolog Zhang Dongsun 張東蓀 (1886–1973) poudarja, da je bila logika dialoškega disputiranja (v smislu argumentov in protiargumentov, tj. teze in antiteze) razvita tudi v stari Grčiji, vendar se v Evropi ta oblika logične metode ni razvijala naprej, temveč se je osredotočala predvsem na razvoj formalne logike (Zhang 1995: 240). V zgodovini tradicionalne evropske logike smo namreč priča dejstvu, da je še Aristotelova logika zaobjemala dve osrednji metodi: metodo dokazovanja in metodo dialoških disputov; kasnejši razvoj se je dejansko osredotočal predvsem na silogizme, ki so temeljili na prvi, medtem ko je slednja

za dolga desetletja več ali manj zatonila v pozabo (Li 2001: 353). Šele v drugi polovici dvajsetega stoletja so pričeli posamezni evropski logiki⁴ ponovno preučevati logiko argumentacije.

The imperishable achievement of Aristotle lied in his ability to permeate through the practical thought by studying, preserving and applying its general forms and by bringing them to the consciousness. To making it come true, Aristotle's way was introducing the changing terms and unchanging terms to the analysis of the properties. When we use the appropriate changing terms instead of unchanging terms in the proposition, namely numerous and complicated practical contents, we get a generalized formula from the practical proposition. Formal logic, which was laid the foundation by Aristotle, just related to this kind of form. (Cui in Zhang 2005: 33)

Formalna logika poudarja razlikovanje splošne forme miselnih procesov na eni in objekta raziskave na drugi strani. V tem pogledu je kitajska logika drugačna, saj njenih avtorjev ni toliko zanimalo definiranje jasnih in splošnih abstraktnih formul za prepozicije ali analogizme. Bolj kot formalne so jih zanimale semantične strukture, ki so jih poskušali opredeliti z deskriptivnimi razlagami in konkretnimi praktičnimi primeri.

Ta značilnost starokitajske logike, ki se ni toliko osredotočala na formo, temveč bolj na vsebino, je privedla do klasifikacije analogizmov v štiri tipe, ki so jih poimenovali s termini *pi* 辟, *mo* 侔, *yuan* 援 in *tui* 推. Tip *pi* predstavlja analogizem, ki temelji na razlagah s pomočjo primerov. Drugi tip analogizma, torej tip *mo*, je predstavljal dedukcijo večih vzporednih besed, fraz ali stavkov (*ci* 辭). Tip *yuan* je bil osnovan na potencialno podobnih vidikih, medtem ko je zadnji tip, tj. *tui* izpostavljala skladnost z določenimi vidiki preko negiranja drugih, ki z njimi niso skladni. V bistvu gre pri vseh štirih tipih analogij za deskriptivne metode.

4 Semantični elementi

Iz te specifikke izvirajo tudi temeljne posebnosti v sklepanju, kakršno se je razvilo v antični Kitajski. Strukturna sistematizacija, ki opredeljuje splošni model

⁴ Kot enega prvih pionirjev velja tukaj omeniti predvsem belgijskega logika Ch. Perelmana (1912–1984).

sklepanja po analogiji, narekuje predpostavko, po kateri določene relacije nujno vsebujejo nekatere druge relacije, in sicer ne glede na konkretno domeno ali kontekst (Holyoak 2008: 127). Vzemimo, denimo, da je R tranzitivna relacija: če obstaja relacija $R(a,b)$ in hkrati relacija $R(a,c)$, potem mora za vse relacije R veljati, da $R(a,b)$ in $R(b,c)$ nujno vsebujeta tudi $R(a,c)$. Klasična kitajska metoda analogije pa znotraj tega splošnega modela razlikuje med različnimi tipi sklepanja glede na semantično – aksiološko vrednost vsebovanih relacij. Primeri, ki so navedeni spodaj, nazorno pokažejo, da je bila veljavnost oziroma neveljavnost sklepov po analogiji v tem kitajskem modelu odvisna od aksiološkega pomena predpostavk. Oglejmo si torej primera dveh sklepov, ki imata popolnoma enako formalno strukturo, vendar je prvi po interpretaciji avtorjev veljaven, drugi pa ne.

(1) 白馬，馬也；乘白馬，乘馬也；獲，人也；愛獲，愛人也。(Mozi XI, Xiao qu: 4)

Beli konj je konj. Če jezdimo belega konja, jezdimo konja. Sužnje so ljudje. Če ljubimo sužnje, ljubimo ljudi.

Če v tretjem stavku besedo »sužnja« nadomestimo z besedo »ropar«, dobimo formalno in strukturno enakovreden sklep, ki se glasi:

(2) 白馬，馬也；乘白馬，乘馬也；盜人，人也；愛盜，愛人也。(Mozi; cf. Cui in Zhang 2005: 35)

Beli konj je konj. Če jezdimo belega konja, jezdimo konja. Roparji so ljudje. Če ljubimo roparje, ljubimo ljudi.

Čeprav sta oba primera na formalni ravni strukturno enaka, in četudi so njune premise brezdvomno resnične, pa so pozni moisti, tj. avtorji navedenega problema, poudarjali, da je prvi sklep veljaven, drugi pa ne, saj je prvi v skladu z zdravo pametjo, drugi pa ne (p.t.)⁵. Moisti so to interpretacijo podkrepili z naslednjo razlago:

⁵ To dejstvo je seveda povezano z ideološkimi predispozicijami poznih moistov, ki so se – za razliko od svojih najhujših nasprotnikov, torej konfucijancev – zavzemali za univerzalno ljubezen (*jian ai* 兼愛), hkrati pa niso nasprotovali smrtni kazni (gl. Cui in Zhang 2005: 36).

奚以明之？惡多盜，非惡多人也；欲無盜，非欲無人也。世相與共是之。若若是，則雖盜人人也，愛盜非愛人也。(Mozi XI, Xiao qu: 5)

Kako naj to obrazložimo? Če ne maramo roparjev, potlej to še ne pomeni, da ne maramo ljudi, in če si želimo, da na svetu ne bi bilo roparjev, potem to ne pomeni, da si želimo, da na svetu ne bi bilo ljudi. To je povsod na svetu tako. In če je tako, potem velja tudi, da ljubiti roparje ne pomeni ljubiti ljudi, četudi so roparji ljudje.

V tem kontekstu moistična argumentacija seveda ne vzdrži natančnejše preveritve, kajti roparji (tako kot sužnje) so podvrsta človeka; zato je izenačitev med njima v afirmativnih trditvah veljavna, v negacijah pa ni nujna. Četudi so torej vsi roparji ljudje, pa je vendarle jasno, da niso vsi ljudje roparji. Isto velja za sužnje. Veliko bolj nazoren je element semantične konotacije v naslednji moistični argumentaciji:

狗，犬也，而殺狗非殺犬也。(Mozi X, Jing xia: 155)

Pes je isto kot cucek, ubiti psa pa ni isto kot ubiti cucka.

V tem okviru različnih semantičnih vrednotenj posamičnih elementov znotraj premis obeh zgoraj navedenih sklepov seveda postane jasno, da pomeni ljubiti sužnje hkrati tudi ljubiti ljudi, medtem ko ljubiti roparje ne pomeni nujno ljubiti ljudi.

V kitajski tradiciji je forma sklepov po analogijah torej vselej dodatno opredeljena s semantičnimi konotacijami. Vsekakor je v kontekstu tradicionalne kitajske logike ta model sklepanja, ki temelji na semantično opredeljenem analogizmu, izjemno pomemben. To je razvidno iz mnogih vplivnih del predqinskega obdobja.

5 Razvoj teorije analogizmov

Zametke teorije analogizmov najdemo že v konfucijanskih komentarjih h *Knjigi premen* (*Zhou Yi* 周易), kot tudi v Konfucijevih *Razpravah* (*Lunyu* 論語). Izjemno pomembne nadgradnje teh iztočnic vsebuje moistični kanonu *Mozi* (墨子), najdemo pa jih tudi v osrednjih delih obeh najpomembnejših Konfucijevih

naslednikov, tj. v *Menciju* (*Mengzi* 孟子) in *Xunziju* (*荀子*). Z nadaljnjim razvojem teorije analogizmov se je izdatno ukvarjal tudi Lü Buwei v svojih komentarjih h *Konfucijevim Spomladansko-jesenskim letopisom* (*Lü shi Chunqiu* 呂氏春秋). Vsa ta dela vsebujejo nazorne dokaze za dejstvo, da je bila uporaba oz. raziskovanje analogizmov med kitajski izobraženci precej običajna in razširjena vsaj že od šestega stoletja pred našim štetjem naprej.

Četudi Konfucij 孔夫子 (551–479 pr.n.š.), ki je predstavljal »izumitelja« najstarejšega konfucijanskega nauka, tega modela nikjer ni sistematsko povzel ali obrazložil, pa je iz mnogih njegovih citatov jasno razvidno, da je cenil njegovo uporabo kot pomemben del učenja etike in političnih teorij. Spodnji citat iz *Razprav* 論語, v katerem učenec Xue Er 學而 opisuje svojega učitelja, nazorno kaže, da je ta znameniti klasični mojster poznal in uporabljal tip mišljenja, ki temelji na procesu pridobivanja znanja preko analogije, tj. z uporabo sklepanja iz znanih elementov na neznane.

告諸往而知來者. (Lunyu, Xue Er: 15)

Dovolj je, da mu povem posledico, in že ve, kaj je izvor.

Pri tem je šlo torej za sklepanje iz znanega na neznanu. Tovrstni prenos informacij je potekal v skladu s predpostavko, po kateri je možno elemente s podobnimi lastnostmi obravnavati s pomočjo istih kriterijev.

Poleg tega naj bi imel Konfucij – kot je razvidno iz istega vira – navado, da je tudi svoje učence uril v takšnem načinu razmišljanja. Pri tem naj bi uporabljal metodo razkrivanja enega kota pravokotnika, iz česar naj bi učenci morali ugotoviti še vse ostale tri.

子曰：不憤不啟，不悱不發。舉一隅而不以三隅反，則不復也. (Lunyu, Shu Er: 8)

Mojster je rekel: Če učenec ni zavzet, ga ne bom poučeval. Če si ne prizadeva za znanje, mu ga ne bom razkril. Če mu pokažem en kot, on pa ne ugotovi ostalih treh, naloge ne bom ponavljal.

Pri tem, kar je Konfucij zahteval od svojih učencev, je torej šlo za proces sklepanja po analogiji, temelječi na strukturnih podobnostih.

It is a process of analogy to seek the other three corners from one given corner. Accordingly, drawing inferences about other three corners from one given corner is a kind of analogism. (Cui in Zhang 2005: 28)

Že sama človečnost ozirom vzajemnost (*ren* 仁), ki predstavlja eno osrednjih konfucijanskih kreposti, se po Konfuciju vzpostavi kot analoški model subjekta, ki iz svoje narave sklepa na naravo svojega sočloveka:

子曰：‘夫仁者，己欲立而立人，己欲達而達人。能近取譬，可謂仁之方也已。’ (Lunyu, Yong Ye: 30)

Mojster je rekel: vzajemnost (človečnost) je to, da pomagaš sočloveku, da se postavi na svoje noge zato, ker si sam želiš, postaviti se na svoje noge. Vzajemnost (človečnost) je to, da pomagaš drugim pri uspehu, ker si tudi sam želiš biti uspešen. Človeka, ki lahko sklepa po tem, kar pozna, lahko imenujemo resnično človečnega.

V tem citatu, ki predstavlja konfucijansko inačico krščanskega »zlatega pravila«, smo že naleteli na besedo *pi* 譬, ki v kasnejših besedilih pomeni analogijo v smislu kognitivnega procesa oziroma prenosa informacije od enega konkretnega subjekta k drugemu.

In the interpretation of ancient texts, the character “Pi” 譬 means figuration. Xu Xuan 徐鉉 and Xu Kai 徐鍇 explained it as “to match.” Accordingly, Pi can be interpreted as: to explain a truth or to make it understood by using the suitable, coupling or consistent examples. (Cui in Zhang 2005: 29)

Sklepanje, kakršnega smo opazili v gornjem Konfucijevem citatu, vključuje dva podobna koncepta, namreč koncept »sebstva« in koncept »drugega«. Jedro argumentacije je kognitivni proces, ki povezuje prvi koncept z drugim. Premisa, po kateri se na način, ki ga opisuje Konfucij, »postavimo v kožo drugega«, pomeni, da moramo le-tega poznati kot človeka; šele na tej osnovi lahko presojamo, kakšni so njegovi nagibi.

To ideološko predpostavko je prevzel in nadgradil tudi eden najpomembnejših Konfucijevih naslednikov, Mencij 孟子 (371–289 pr.n.š.). Osnova Mencijeve logike pa se je že precej razlikovala od Konfucijeve, saj je temeljila na konceptu vrste (*lei* 類). S tem konceptom je Mencij v proces analogije kot tipične metode kitajske logike uvedel novo metodološko razsežnost.

聖人之于民，亦類也 (Mengzi, Gongsun Zhou shang: 2)

Svetnik je iste vrste kot navadno ljudstvo.

Mencijeva dela so torej temeljila na ideji človeške vrste. Vsi pripadniki te vrste naj bi si bili v nekaterih stvareh podobni.

According to Mencius, the similarity of minds is the basic similarity, which defines human beings. Since their minds are structured in the same way, they can directly communicate and be kind with each other. His treatises reveal analogical thought, based upon the theory, according to which human beings are of the same kind. Obviously, these analogies were developed upon the basis of Confucian teachings, which required people to treat each other by “*taking their own feelings as a guide*”. (Cui in Zhang 2005: 30)

Že iz tega odstavka je torej jasno razvidno, da objekte, ki sodijo v isto vrsto, in katere lahko zato obravnavamo v skladu z istimi kriteriji, povezuje nekakšen isti (ali vsaj podoben, »enakovrsten«) ustroj. Ti objekti so torej povezani preko enake strukture. V skladu s to predpostavko je medčloveška komunikacija, kot v gornjem citatu ugotavljata tudi sodobna teoretika Cui Qingtian in Zhang Xiaoguang, možna samo zaradi tega, ker so človeški možgani strukturirani na enak način.

To predpostavko o isti strukturi, ki naj bi povezovala objekte, ki sodijo v isto vrsto, je pomembno nadgradil drugi osrednji Konfucijev naslednik Xunzi 荀子 (313–238 pr.n.št.). Njegove analogije so že temeljile na razmeroma strogi klasifikaciji objektov v različne vrste, pri čemer je – enako kot njegovim predhodnikom – predvideval, da se lahko tisti, ki sodijo v isto vrsto, obravnavajo z enakimi logičnimi metodami in v skladu z istimi kriteriji. Za kontekst pričujoče razprave je pomembno, da je osrednji kriterij, katerega izpolnitev pogojuje uvrstitev posamičnih objektov v eno in isto vrsto, zanj ista struktura:

類不悖，雖久同理⁶. (Xunzi, Fei Xiang: 7)

Kar je iste vrste, si ni v nasprotju in ima vselej isto strukturo.

⁶ Termin *li* 理, katerega večina tradicionalnih interpretov razumeva v smislu principa, sama prevajam kot strukturo.

Ker je Xunzi torej predpostavljajal, da ima vsaka stvar svojo vrsto, in da imajo objekti, ki sodijo v isto vrsto, enako strukturo, je vzpostavil teorijo sklepanja, ki je temeljila na analogiji podobnosti (Cui in Zhang 2005: 31). Kot pionir legalističnega mišljenja je na tej osnovi koncepta vrste izdelal tudi teorijo legislativnih precedensov.

其有法者以法行，無法者以類舉，⁷ 推類接響，以待無方 (Xunzi, Wang zhi: 3)

Tam, kjer imamo zakone, jih moramo kot take izvajati: tam, kjer pa nimamo (zapisanih) zakonov, se moramo ravnati v skladu z vrsto, tako da prenesemo (primer) ene vrste na drug (primer) iste vrste.

Primere sklepanja po analogijah pa najdemo že v morda najvplivnejšem klasiku antične kitajske filozofije, namreč v konfucijanskih komentarjih h *Knjigi premen* (*Yi jing* 易經):

易與天地准，故能彌綸天地之道. (Zhou Yi, Xici shang: 4).

(Knjiga) premen je ustvarjena v skladu z nebom in zemljo, zato odraža njune metode (postopke).

Že *Knjiga premen* je bila torej po vsej verjetnosti zasnovana na predpostavki, po kateri je bil svet sestavljen iz enotne, univerzalne strukture.

易簡而天下之理得矣. (Han shi wai zhuan, III: 1)

(Knjiga) Premen je enostavna, a vendar zaobjema strukturo vsega, kar je na svetu.

To je omogočalo analogije, sestavljene na osnovi strukturnih povezav:

The *Book of Change* 《易經》 argued that universality included the logic of the world; it applied the Eight Trigrams as symbols, expressing structural connections to the laws of nature. These symbols were also applied as criteria of classification and summarization of all worldly situations. The reason for this “summarisation” of all the universal laws by the scheme of the eight trigrams, lies in the method of “comprehending by analogy”, that

⁷ Pismenka 舉 se je v klasični kitajščini izgovarjala kot *yue* in je pomenila podobnost (gl. Cui in Zhang 2005: 30)

was applied by interpreting those symbols. This method was a method of gradual (step by step) deduction, based upon analogies. (Cui in Zhang 2005: 40)

Vsak od binarnih simbolov, ki tvorijo njeno osnovo, je zakoreninjen v strukturi, ki je enotna, vseobsežna in jo lahko zato razširimo na nešteto stvari, ki sodijo v isto vrsto kot ta konkretni simbol.

Metodo sklepanja po analogijah so v predqinskem obdobju še dodatno poglobili in nadgradili pozni moisti. Kot smo videli že na začetku, lahko v njihovem kanonu *Mozi* 墨子 najdemo precej poglavij, ki se – bodisi na neposreden, bodisi na posreden način – ukvarjajo z razčiščevanjem vprašanj, povezanih s to metodo. Moiste je pri tem zanimala predvsem konkretna aplikacija ter logična razčlenitev analognega sklepanja; v ospredju njihovih topoglednih razprav je bil torej problem »težavnosti teoretske opredelitve analogije (推類之難說)« (Mozi, Jing xia: 102). V tem poglavju tudi prvič naletimo na frazo, ki se tudi v sodobni strokovni kitajščini še vedno uporablja za označevanje tradicionalne metode sklepanja po analogijah (*tuilei* 推類).

Vsekakor so dosežki poznih moistov nadvse dragoceni za nadaljnji razvoj metode sklepanja po analogijah. Izhajali so iz rezultatov prejšnjih, starejših dognanj, katere so sistematično nadgradili in jih razvili v koherentno, v sebi zaključeno in zaokroženo teorijo analogizmov.

Moistične obravnave metodoloških predpostavk sklepanja po analogijah temelje na poskusih natančnejše opredelitve pojma vrste. Tako so moisti prvi, ki se ukvarjajo s pojmom vrste (*lei* 類) v povezavi z njenim poimenovanjem (*ming* 名) oziroma s poimenovanjem objektov, ki sodijo vanjo:

名, 達, 類, 私. (Mozi, Jing shang: 79)

Ime, neomejeno, vrsta, subjektivno.

名 物, 達也. 有實, 必待之名也. 命之馬, 類也. 若實也者, 必以是名也. 命之臧, 私也. 是名也止於實也. (Mozi, Jing shuo shang: 79)

Ime 'stvar' je neomejeno. Prav vsak (objekt znotraj) stvarnosti namreč lahko poimenujemo s tem imenom. Če pa nekaj poimenujemo z (besedo) konj, potem gre pri tem za vrsto. Če imamo namreč opravka z objektom, ki sodi v

to (vrsto) stvarnosti, ga moramo tako poimenovati. Če pa nekaj poimenujemo z imenom Zang, potlej gre tukaj za subjektivno poimenovanje, kajti to ime ostaja omejeno na (točno ta objekt znotraj) stvarnosti.

Moisti pa so pojem vrste opredelili tudi v povezavi s koncepti enakosti (*tong* 同) in različnosti (*yi* 異).

同, 重, 體, 合, 類. (Mozi, Jing shang : 87)

Enakost, identiteta (ponovljeno), enota, biti skupaj, vrsta:

同: 二名一實, 重同也。不外於兼, 體同也。俱處於室, 合同也。有以同, 類同也。 (Mozi, Jing shuo shang: 87)

Enakost: če imamo dve imeni, ki poimenujeta eno in isto stvarnost⁸, potem gre za enakost identitete (za ponovljeno identiteto). Če nekaj ni zunaj skupnega (krovnega), gre pri tem za enakost (fizične) enote. Če se nekaj nahaja v enem in istem prostoru, potem gre za skupno bivanje. Če ima nekaj karkoli skupnega (z nečim drugim), potem gre pri tem (pri obojem) za enakost vrste.

異, 二, 不體, 不合, 不類. (Mozi, Jing shang: 88)

Različnost, dvoje, ne (ista) enota, ne biti skupaj, ne (ista) vrsta.

異: 二必異, 二也。不連屬, 不體也。不同所, 不合也。不有同, 不類也。 (Mozi, Jing shuo shang: 88)

Različnost: Če imamo dvoje, je le-to nujno različno. To, kar vzajemno ni povezano, ne sodi v isto enoto. To, kar se ne nahaja v istem prostoru, ni skupaj. To, kar nima nič skupnega (enakih lastnosti), ne more soditi v eno in isto vrsto.

Razlog za dejstvo, da je sklepanje po analogiji problematično, pa je po njihovem mnenju povezan z različno velikostjo (konsistenco) vrst kot takih:

推類之難說, 在之大小. (Mozi, Jing shang: 88)

Težavnost sklepanja po analogiji (dob. prenašanja preko vrst) je v njihovi velikosti.

⁸ Ali: en in isti objekt

謂四足獸，與牛馬與，物盡異，大小也。此然是必然，則具。 (Mozi, Jing shuo shang: 88)

Če govorimo o živalih s štirimi nogami, potem sodijo mednje tako voli kot tudi konji. A konec koncev se (vse) stvari med seboj po nečem razlikujejo; tukaj gre torej za vprašanje velikosti (vrst).

Tukaj gre za razlikovanje velike in majhne enakosti oziroma različnosti, katero je natančneje formuliral nominalist Hui Shi 惠 施 (okr. 370–310 pr.n.š.). Gre za vprašanje razlikovanja vrst glede na njihovo velikost⁹ – in posledično seveda tudi za vprašanje (ne)zmožnosti sklepanja po analogijah, ki temeljijo na prenosu informacij iz teh vrst. V gornjem primeru predstavlja vrsta živali s štirimi nogami krovno kategorijo; vendar pa imajo vse živali svoje lastne, ožje vrste, katere razlikujemo tudi z različnimi imeni. Zato moisti opozarjajo na dejstvo, da moramo pri sklepanju paziti na velikost posamične vrste, kajti čim večja je vrsta, tem manj skupnih lastnosti – in kriterijev imajo objekti, ki sodijo vanjo. Sklepanje po analogijah mora torej potekati v skladu s kriteriji, primernimi za obseg posamične vrste.

Vendar tudi uvrščanje objektov iz večjih vrst v manjše podvrste ne more biti poljubno; tudi takšne kategorizacije bi namreč lahko privedle do napačnega sklepanja:

牛與馬惟異，以牛有齒，馬有尾，說牛之非馬也，不可。是俱有，不遍有，遍無有***。曰‘牛與馬不類，用牛有角，馬無角，是類不同也’。若舉牛有角，馬無角，以是為類之不同也，是狂舉也。猶牛有齒，馬有尾。(Mozi X, Jing shuo shang: 167)

Ne moremo trditi, da je narava konjev in volov različna zaradi tega, ker imajo voli repe, konji pa zobe. Oboji imajo namreč oboje. A prav tako ne moremo trditi, da pripadajo oboji različnim vrstam zaradi tega, ker imajo voli roge, konji pa so brez njih. Če namreč trdimo, da je tisto, kar umešča oboje v različne vrste, dejstvo, da imajo voli roge, konji so pa brez njih, potem je to enako neumno, kot da bi rekli, da sodijo oboji v različne vrste, ker imajo voli zobe, konji pa repe.

Moisti so namreč izhajali iz predpostavke, po kateri je kriterij razlikovanja različnosti in podobnosti (enakosti) med posameznimi objekti splošnost

⁹ Oziroma, na ravni semantike, intenzijo in ekstenzijo.

posedovanja ali ne-posedovanja neke lastnosti (Cui in Zhang 2005: 34). Glede na to predpostavko je seveda napačno, če razlikujemo vola od konja na podlagi dejstva, da ima roge, medtem ko jih konj nima. Zobje niso edinstvena, specifična značilnost vola, kot tudi rep ni enkratna značilnost konja. Enako napačno pa je tudi razlikovanje glede na roge, ki jih voli posedujejo, konji pa ne. Rogovi niso razločevalna posebnost volov, saj krasijo tudi ovce in koze. Kriterij razločevanja objektov znotraj vrste je lahko samo edinstvena posebnost.

If things generally have some unique similarities, they are of the same type; if they don't, they belong to different types. In other words: if we want to judge whether certain things belong to a same type or not; we can only take unique differences or similarities (which manifest themselves in their general attributes) as a standard. Otherwise, the average differences or similarities (in their general attributes) cannot help us in judging whether these things belong to a same type or not. Accordingly, similarities in the evidences of analogism are relationships between things with the same unique attributes. (Cui in Zhang 2005: 34)

Stvari iste vrste lahko nastopajo v analogijah kot nosilci oziroma objekti prenosa informacij. Analogno sklepanje sledi strukturi, ki povezuje vse elemente znotraj ene in iste vrste. Zato ni slučaj, da je struktura v tovrstnih diskurzih eden temeljnih elementov, ki omogočajo analogizme. Moisti so poznali tri tovrstne pogoje, ki opredeljujejo že nastanek tkim. fraz, ki služijo kot predpostavke, na katerih temelje kognitivni procesi sklepanja po analogijah. Tovrstne fraze (*ci* 辭) so definirali kot elemente izražanja pomena:

以名舉實，以辭抒意 (Mozi XI, Xiao qu: 1)

Imena služijo označevanju (objektov) stvarnosti, fraze pa izražanju pomena.

Kasneje je Xunzi podal še natančnejšo definicijo tega termina:

辭也者，兼異實之名以論一意也。 (Xunzi, Zheng ming: 11)

Fraze so tisto, s čimer povežemo imena različnih stvarnosti, da lahko razpravljamo o pomenih.

Moisti so v frazah videli osnovni element urejene komunikacije, temelječe na principih semantične logike. Kot take so fraze lahko torej tudi premise analogizmov. Fraze so namreč lahko tudi trditve ali podmene (Cui in Zhang 2005:

23). Moisti so vselej znova opozarjali na dejstvo, da obstoj, sestava in uporaba fraz ne sme biti nekaj poljubnega, kajti v tem primeru ljudje ne bi mogli med seboj nemoteno komunicirati oziroma drug drugega razumeti. Prej omenjeni trije nujni pogoji, ki opredeljujejo tako fraze kot tudi analogizme, so razlogi, strukture in vrste.

三物必具，然後足以生。夫辭以故生，以理長，以類行也者。立辭而不明於其所生，妄也。(Mozi XI, Daqu: 25)

(Fraze) lahko nastanejo, če so izpolnjene tri stvari: Fraze nastajajo z razlogom, sledijo¹⁰ strukturi in se prenašajo preko z vrst. Vzpostavljanje fraz brez jasnega poznavanja njihovega razloga vodi do kaosa.

S tukaj omenjenim »sledenjem strukturi« je po vsej verjetnosti mišljen urejeni semantični ustroj jezika in pomena (mišljenja). Tudi »prenašanje fraz preko vrst«, torej miselni procesi, temelječi na analogijah, sledijo strukturi, ki opredeljuje ta notranji ustroj jezika in mišljenja. Struktura (*li* 理) predstavlja urejene (pravilne in smiselne) relacije med razlogi (*gu* 故) in vrstami (*lei* 類) (Cui in Zhang 2005: 38).

6 Zaključek

Če tukaj ponovno pomislimo na zgoraj navedeni moistični citat, ki govori o neistovetnosti uboja psa in cucka, četudi sta pes in cucek sinonima, torej isto bitje z različnimi poimenovanji, se nam tudi v razumevanju strukture relacij, ki tvorijo modele sklepanja po analogijah, ponovno pokaže specifika kitajske logike. V njenem okviru namreč pomembna predpostavka, po kateri stavčna struktura ni zgolj formalna, statična struktura nespremenljivih funkcij, temveč vsebuje dinamične variable različnih pomenov, ki lahko vplivajo na veljavnost ali neveljavnost posamičnega sklepa.

¹⁰ dob. rastejo v skladu s

Literatura

- Cui, Qingtian in Zhang, Xiaoguang (2005) 'Chinese Logical Analogism iz: Chinese Logic and Chinese Culture – Researches in Traditional Chinese Logic.' V: *Asian and African Studies IX(2)*, Jana Rošker (ur.). Ljubljana: Oddelek za azijske in afriške študije. Str. 25–41.
- Elliot, Robert S. (1999) *Electromagnetics: History, Theory, and Applications*. New York: Ieee Computer Society Press.
- Han shi wai zhuan 漢史外傳 (Javni akti Zgodovine dinastije Han). *Chinese Text Project*. <http://chinese.dsturgeon.net/index.html> (privzeto 21.07.2010).
- Holyoak, Keith. J. (2008) 'Relations in Semantic Memory.' V: *Memory and Mind: A Festschrift for Gordon H. Bower*. M.A. Gluck, J.R. Anderson in S.K. Kosslyn, ur. New York: Erlbaum.
- Hu, Shi 胡適 (1983) *先秦名學史 (Zgodovina predqinske logike)*. Shanghai: Xuelin chuban she.
- Knowlton, Barbara J. in Holyoak, Keith J. (2009) 'Prefrontal Substrate of Human Relational Reasoning.' V: *The Cognitive Neurosciences*. M. S. Gazzaniga, ur. Cambridge in London: MIT Press. Str. 1005–1017.
- Lee, Hee Seung in Holyoak, Keith J. (2008) 'The Role of Causal Models in Analogical Inference.' *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition* 34(5), str. 1111–1122.
- Li, Xiankun 李先焜 (2001) '近代邏輯科學的發展(下) – 西方現代邏輯轉入 于中, 印邏輯探索.' (Razvoj novejšje logične znanosti (2. del) – prihod sodobne zahodne logike ter raziskave kitajske ter indijske logike) V: *Zhongguo luojishi jiaocheng*. Wen Gongyi in Cui Qingtian, ur. Tianjin: Nankai daxue chuban she. Str. 350–387.
- Lunyu 論語 (2010) *Chinese Text Project*. <http://chinese.dsturgeon.net/index.html> (privzeto 21.07.2010).
- Mengzi 孟子 (2010) *Chinese Text Project*. <http://chinese.dsturgeon.net/index.html> (privzeto 21.07.2010).
- Mozi 墨子 (2010) *Chinese Text Project*. <http://chinese.dsturgeon.net/index.html> (privzeto 21.07.2010).
- Rošker, Jana S (2010) The Concept of Structure as a Basic Epistemological Paradigm of Traditional Chinese Thought. *Asian philos.*, 2010, Vol. 20, No. 1, p. 79-96
- Penn, Derek C., Holyoak, K. J. in Povinelli, D. J. (2008) 'Darwin's Mistake: Explaining the Discontinuity Between Human and Nonhuman Minds.' *Brain and Behavioral Sciences* 31, str. 109–178.
- Xunzi 荀子 (2010) *Chinese Text Project*. <http://chinese.dsturgeon.net/index.html> (privzeto 21.07.2010)

- Zhang, Dongsun 張東蓀 (1995) *知識與文化 (Znanje in kultura)*. Beijing: Zhongguo guangbo dianshi chuban she. (1.izd. Shanghai 1964).
- Zhongguo luoji shi jiaocheng* 中國邏輯史教程 (*Učbenik zgodovine kitajske logike*) (1983) Wen, Gongyi in Cui, Qingtian, ur. Tianjin: Nankai daxue chuban she.
- Zhou, Yi 周易 (2010) *Chinese Text Project*. <http://chinese.dsturgeon.net/index.html> (privzeto 21.07.2010)